

ԿՅԱՆՔԻՅ ՆԵՌԱՅԱՎ ՆԱՅ ԶԵՌԱԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԿԱՊԵՏԸ

Նայ ձեռագրագիտությունը կորցրեց իր նա-
հապերին: 2004 թ. փետրվարի 3-ին 82 տարե-
կանում վախճանվեց Երևանի Մաշտոցյան
Մարենադարանի հաստատարահեղույս սյունե-
րից Արտաշես Մաթևոսյանը:

Կյանքը որքան ծանր եղավ նրա համար, նա
այնքան փոկուն և կենսախիղճ գրավեց կյանքի
հարվածների դեմ:

Ծնվել է 1922 թ. մարտի 22-ին Շիրակի ալ-
ժմյան Տուֆաշեն գյուղում, Տարոնի Հարթ գա-
վառից (Մշո Բուլանըխ) գաղթած նահապետա-
կան ընտանիքում: Երկու ամսականում գրկվել է
հորից, 12 տարեկանից մնացել է հորեղբոր
խնամքի ներքո: Հայրենական Մեծ Պատերազ-
մի առաջին օրերին գերության մեջ է հայտնվել
Լավրվայի սահմանագծում գրավող այն զորա-
մասի կազմում, ուր ծառայում էր: Գերության

ջորս երկար տարիներից, ապա և որպես ազատ աքսոր Դոնբասի ածխահանքերում աշխա-
տելուց հետո ուժ է գրել ընդունվել և ավարտել Երևանի Մանկավարժական ինստիտուտը:
1956 թ. «ձնհալից» հետո նրա ղեկերումներն ավարտվել են 1959 թ. Երևանի Մարենադա-
րան ընդունվելով, որը դարձավ նրա հետագա ողջ կյանքի խաղաղավետ նավահանգիստը:

Մարենադարանի ձեռագրերի քննության և փաթեթեր կենտրոնների հայկական ձեռա-
գրացուցակների հիման վրա նա կազմեց հայերեն ձեռագրերի 50000 քարտ ընդգրկող հա-
մահավաք քարտարանը և հայ գրչության կենտրոնների քարտերը:

Արտաշես Մաթևոսյանի անվան հետ են կապվում նաև Ե-ԺԳ դարերի հիշատակարան-
ների ի մի հավաքումը և հրատարակությունը:

Ձեռագրերի գրությամբ ոչ թե ավարտվում, այլ սկսվում է նրանց կենսագրությունը և դա-
րերի հոլովությամբ շարունակվում ուսուցչից աշակերտներին անցնելով, գերեվարվելով ու
փրկագնվելով, վնասվելով ու նորոգվելով, և այս ամենը մի-մի հետք ու հիշատակագրու-
թյուն են թողնում ձեռագրերի էջերում և ծայքերում:

Ձեռագրերի թերթվող էջերով նրանց կենսագրության էջերը վերականգնեց մեր միջնա-
դարյան գրիչների նման ապրող ու միջնադարյան մեր գրիչների կյանքն ուսումնասիրող որ-
քան պարզ, այնքան և խորը այս մտավորականը:

Ա. Մաթևոսյանի հետազոտությունների հիմքում ընկած էր մեթոդաբանական այն ելա-
կերը, որ բնագիտը ստուգաբանվում է այն պարունակող ձեռագրով, և պարամբանասիրա-
կան շարժարտերի պատասխանները կարելի է գտնել ձեռագրի և կազմի հարաբերակցու-
թյան, իրար կարված պրակների թերթերի, ձեռագրերի գրչության քննության և համանման

ձեռագրագիտական եղանակներով: Նման մուրեցմամբ նա պարզեց Էջմիածնի հռչակալիոր Ավետարանի, Մշո Ճառընտիրի և մի շարք այլ ձեռագրերի պարունակած նյութերին և մանրակարներին վերաբերող մատենագրական և արվեստագիտական բնույթի ամենապարբեր հարցեր: Այսպիսով, ըստ Մաթևոսյանի, ինչպես որ գրական երկն է ստուգաբանվում պարմա-բանասիրական որոշակի միջավայրում, այնպես էլ բնագիրը՝ այն պարունակող ձեռագրերի միջոցով:

Ձեռագրերն իրենց պարմական զարգացման ընթացքում դիտարկելը հետազոտողին առաջադրեց հայոց գրերի և տարբեր գրատեսակների՝ երկաթագիր, բոլորգիր, նոտրգիր և շղագիր, ուսումնասիրության, ծագման և փոխառնակցությունների քննությունը, ինչպես նաև Մաշտոցյան Այբուբենի ստեղծմանն առնչվող հարցերը, որոնց են նվիրված նրա փակված անտիպ երկու կարևոր աշխատությունները:

Արտաշես Մաթևոսյանն ազգային-հասարակական մրահոգություններով ապրող, արտաքուստ հանդարտ, սակայն քաղաքացիական մեծ նկարագրի տեր մտավորական էր: 1960-ական թվականներից նրա գիտամանկավարժական գործունեությունը սերտորեն առնչվում է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հետ:

Արտաշես Մաթևոսյանի անվան հետ է կապվում Վազգեն Վեհափառի՝ Մարենադարանին նվիրած և այժմ Վեհափառի Ավետարան անվամբ հայտնի մատյանի, ինչպես նաև հայերեն հնագույն թղթյա ձեռագրի լուսատիպ նմանահանության հրատարակությունը համապատասխան ուսումնասիրությամբ և բնագրագիտական քննությամբ: Մեծ է Մաթևոսյանի դերը նաև Էջմիածնի Ավետարանի լուսատիպ նմանահանության հրատարակության և ուսումնասիրման գործում:

«Էջմիածին» ամսագրում են լույս տեսել նրա լավագույն ուսումնասիրություններից շատերը: Ավելի քան երկու տասնամյակ նա դասավանդել է նաև Գևորգյան Հոգևոր Ճեմարանում: Ճեմարանի սաների համար «երկաթագիր գրերը մեր» թերթվող մագաղաթի էջեր և վիմական արձանագրություններ էին դառնում Ս. Էջմիածնի ձեռագրապանը, ապա նաև Մայր Աթոռի միաբանական գերեզմանապան քարերին, վանքերի որմերին: Հայոց գրատեսակների այս առանձնահատկությունները նա մեկ առ մեկ ներկայացնում և բացատրում էր իր անսպառ եռանդով:

Ի գնահատություն իր բազմամյա գիտամշակութային և մանկավարժական գործունեության, 1997 թ. երջանկահիշատակ Գարեգին Առաքինի կողմից պարգևատրվել է «Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ» շքանշանով:

Մեր մեծերից ժառանգածը և տասնամյակների լարված աշխատանքի իր փորձառությունը Արտաշես Մաթևոսյանը շռայլորեն փոխանցեց իր հետ աշխատողներին: Եվ այսօր կորստյան խորին ցավի հետ այն մխիթարություն ունենք, որ մենք հրաժեշտ ենք տալիս հայ ձեռագրագիտության Նահապետին, բայց ոչ երբեք Վերջին Մոհիկանին...

*Արտաշես Մաթևոսյանի
կրթսերագույն աշակերտներից՝*

ՎԱՐԴԱՆ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ